

De la carité de seigneur en seigneur...

Scriptorium Brunense

...qui ay fait fait et recourne plusieurs...

letní škola pomocných věd historických

...buefnete du temps et la foiblesse du meore...

...ne seuffrent...

24. - 28. 6. 2024

...choses qui se...

...pintes ensemble en vng courage...

Workshopy - abstrakty

...ce mest aduis a moy qui suis le...

...pondre de tous mes freres en face...

...ment et auec eux. Et neantmou...

...par le conseil d'aulcuns de mes pl' sou...

...que ues que...

...bien pou de tous les liures de me...

...foycatholique ou des liures parns...

ÚROVEŇ 1

- 1 **Dalibor Havel/Jana Srnková:** Vývoj latinského písma v kostce I
- 2 **Petr Elbel:** Zlatá bula sicilská a její sestry
- 3 **Tomáš Krejčík/Lukáš Führer/Petr Houzar:**
Erb a pečeť v kultuře středověku
- 4 **Lukáš Führer/Jiří Dufka:** Od rukopisu k tištěné knize
- 5 **Dagmar Grossmannová:** Sláva pražského groše
- 6 **Dalibor Havel/Jana Srnková:** Vývoj latinského písma v kostce II
- 7 **Stanislav Bárta:** Vějíř genealogických pramenů

ÚROVEŇ 2A

- 8 **Tomáš Krejčík:** Písemné prameny heraldiky
- 9 **Dalibor Havel:** Počátky městských knih v Brně
- 10 **Lenka Šmídová Malárová:** „Oni pak ne podle tohoto Municipálu, ale podle práva Justiniánového slyšání a rozeznání bejti mohli.“
K významu římského práva v předbělohorském Brně
- 11 **Zbyněk Sviták:** Jak se neztratit v lese raně novověkých spisů
- 12 **Ondřej Schmidt:** Špionáž a kontrašpionáž v raně renesanční Itálii
- 13 **Dagmar Grossmannová:** Zlato nade vše (průřez dějinami zlaté měny od antiky až po novověk)

ÚROVEŇ 2B

- 14 **Lucie Doležalová:** Vytváření falešných vzpomínek v pozdně středověkých Čechách
- 15 **Jan Slíva:** Jindřich z Isernie, dezinformátor v královské kanceláři?
- 16 **Dagmar Grossmannová/Lukáš Richtera:**
Falešné mince v 15. století – jak je vyrobit a odhalit...
- 17 **Klára Hübner:** Falza a propaganda ve službách středověkého řádu
- 18 **Petr Elbel:** Quid est veritas? Hranice mezi pravými a falešnými listinami na příkladu kancelářských falz Kašpara Šlika
- 19 **David Kalhous:** Spor o Kristiánovu legendu a vývoj historického řemesla
- 20 **Přemysl Bar:** Oldřich z Rožmberka jako falzátor a žalobce. Podezřelé listiny a listy Zikmunda Lucemburského

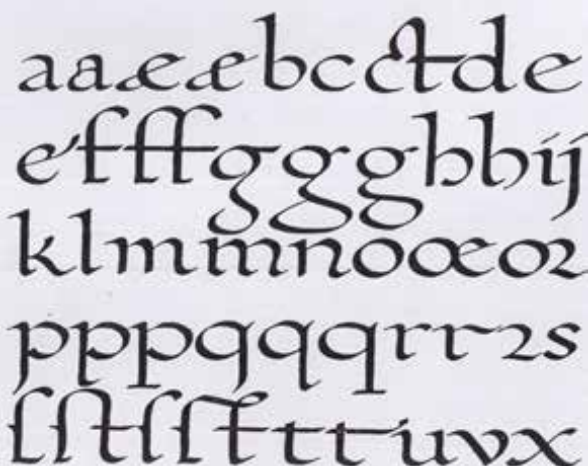
ÚROVEŇ 3

- 21 **Maria Theissen:** Late medieval bindings from the Brno-Vienna region: Recognize – describe – date
- 22 **Maria Theisen:** Vision and visualisation of good rule and proper order. The message of the illuminated codices of King Wenceslas IV
- 23 **Berndhard Zeller:** Genuine and forged documents of the early medieval Lombard dukes and princes of Benevento
- 24 **Heinrich Speich:** False warriors, false battles and false sources: A look behind the scenes of Swiss chroniclers
- 25 **Alexandra Kaar:** Late Medieval Royal Charter in the Making – Regesta Imperii XI no 2072 on the Jews of Regensburg in Context
- 26 **Heinrich Speich:** The so-called ‘forger’s workshop of Reichenau Abbey’
- 27 **Daniel Luger:** Forgeries and non-standard charter types in 15th century diplomatics

1 Vývoj latinského písma v kostce I

Dalibor HAVEL – Jana SRNKOVÁ

Každý školák se hned na počátku své školní docházky naučí psát velká a malá písmena abecedy, při četbě knih se seznámí i s jejich tištěnými variantami. Jak ale tato čtveřice písem vznikla a jaký má jedna každá varianta příběh? Dnes vnímáme písmo jako samozřejmou součást našeho každodenního života, a přes jistý návrat piktogramů do naší komunikace není pochyb o tom, že hláskové písmo stále zůstává jednoznačně dominantním prostředkem sdělování informací.

Abychom mohli porozumět myšlení a světu našich předků, musíme se naučit správně chápat jejich komunikační prostředky, a písmo zde hraje důležitou, ne-li klíčovou úlohu. Dlouhý příběh našeho hláskového písma začíná již ve starověku – v antice, a přes středověk a renesanci se postupně stalo výzbrojí každého vzdělaného člověka.

Přednáška vás seznámí s nejdůležitějšími aspekty příběhu našeho písma od počátků až do konce středověku, najdete zde odpovědi na otázky, proč máme velká a malá písmena, jakými stylovými proměnami naše písmo během svého dlouhého vývoje prošlo. V semináři se blíže seznámíte s abecedami těch nejdůležitějších pramenných typů písma (především karolínské a gotické minuskuly) a zkusíte si rovněž přečíst několik autentických historických pramenů z období středověku. A nejen to: v praxi si vyzkoušíte osvojení hlavních dovedností při aktivní tvorbě starých textů na nejfrekventovanějších typech písma – při psaní karolínskou a gotickou minuskulí

2 Zlatá bula sicilská a její sestry

Petr ELBEL

Kdo by neznal zlatou bulu sicilskou, jeden z nejznámějších dokumentů českých středověkých dějin? Snad každý Čech si z dějepisu zapamatoval letopočet 1212 a ví, že jde o listinu se zlatou pečetí. Většina lidí zřejmě také tuší, že se jedná o dokument upravující postavení Českého království v rámci Svaté říše římské. Jen málokdo si však uvědomuje, že Zlatou bulu sicilskou tvoří soubor tří listin vydaných v jednom dni císařem Fridrichem II. českému králi Přemyslu Otakarovi I. a jeho bratrovi, moravskému markraběti Vladislavu Jindřichovi. Ještě méně známou skutečností pak je, že v Národním archivu v Praze leží ještě další dvě zlaté buly Fridricha II. pro Přemyslovce...

V úvodní přednášce se pokusíme nastínit, co tyto dokumenty ve své době i později pro české země znamenaly. V semináři si pak ukážeme, co o nich mohou prozradit pomocné vědy historické: sfragistika, paleografie a především diplomatika. Všechny pět listin si nejprve důkladně prohlédneme na barevných fotografiích, porovnáme je mezi sebou navzájem i s dalšími listinami středověkých římských císařů. Dvě z nich si pak přečteme v českém překladu a pokusíme se zamyslet nad jejich obsahem.

3 Erb a pečeť v kultuře středověku

Tomáš KREJČÍK – Lukáš FÜHRER– Petr HOUZAR

Úvodní přednáška Tomáše Krejčíka bude zaměřena na vypovídací hodnotu obrazů středověkých erbů a pečetí. Ty tvoří součást vizuální kultury středověku, která měla pro středověkého člověka, často neznalého písma, značný význam. Přednášející se nejprve zaměří na formy vnímání obrazu, což bude východiskem pro další výklad.

Se středověkou vizuální kulturou jsou úzce propojeny zejména erby. Ty utvářely informační síť, která umožňovala poznat stav a původ nositelů erbu. Z jednoduchých obrazů na štítech a přilbách se vyvinula komplikovaná symbolika, která nejen dodržovala určité tradice, ale současně se obohacovala o témata, která byla pro středověkého člověka nová.

Pokud jde o pečeti, pokusíme se odpovědět především následující otázky: Co vyčetl středověký člověk ze symbolů na pečetích? Přinášejí obrazy pečeti obrazy konkrétních staveb? Můžeme na pečetích najít portréty konkrétních osob?

V následném heraldickém semináři vedeném Petrem Houzarem (Archiv města Brna) budou představeny základy blasonování erbu, které budou prakticky vyzkoušeny při popisu dobových erbů vyobrazených na různých médiích.

Sfragistický seminář pod vedením Lukáše Führera bude věnován praktickému studiu a pozorování pečeti: od materiálu a způsobu připevnění k listině, přes typologii pečetního obrazu až po zásady odborného popisu pečeti.

4 Od rukopisu k tištěné knize

Lukáš FÜHRER – Jiří DUFKA

Knihy - ať už rukopisná nebo později tištěná - je fenomén, jenž je svázán s dějinami již po několik staletí. Abychom mohli těmto pramenům co nejlépe porozumět, nelze se při výzkumu omezit pouze na jejich nesmírně pestrý obsah. Neméně důležité je totiž i pochopení toho, jak rukopisy či tisky vznikaly a jak s nimi poté jejich uživatelé v minulosti pracovali.

Jakým způsobem lze z rukopisů a tisků tyto informace vytěžit, bude předmětem kurzu, který **proběhne v prostorách Moravské zemské knihovny** – instituce, která ve svých fondech uchovává nejen moderní knihy, ale disponuje i bohatou kolekcí středověkých a raně novověkých rukopisů, inkunábulí i starých tisků. V úvodní přednášce nastíníme problematiku geneze a užívání rukopisů i tisků, ve druhé části si pak některé jevy i kodikologické postupy při jejich analýze společně demonstrováme přímo v rukopisech a tiscích z fondů knihovny.

5 Sláva pražského groše

Dagmar GROSSMANNOVÁ

Rok 1300 je v peněžních dějinách českých zemí velmi významný. Za vlády krále Václava II. došlo k velké mincovní reformě, ukončení ražby denárových mincí a počátku ražby naší nejslavnější mince – pražského groše, jehož věhlas přesáhl hranice našeho území. Jak tato stříbrná mince vypadala a co se za ni dalo koupit? A byla ražena v Praze, jak napovídá její název?

Na úvod se seznámíme se základy numismatiky – hlavními pojmy, základním členěním podle měnových období a ukážeme si, jak vypadaly jednotlivé typy platidel.

V další části se budeme věnovat blíže pražskému groši a období jeho oběhu, které podle něj dostalo svůj název – grošové období, a které trvalo až do roku 1547. Představíme si, jak tato „věčná“ mince vypadala, jak vůbec vznikla, kde byla ražena a jakou měla hodnotu. Naučíme se, podle čeho přiřadit pražské groše konkrétnímu vydavateli.

6 Vývoj latinského písma v kostce II

Dalibor HAVEL – Jana SRNKOVÁ

V návaznosti na přednášky a semináře „Vývoj latinského písma v kostce I“ se v tomto bloku seznámíte s hlavními aspekty vývoje písma v epoše novověku. Těžiště práce bude spočívat v novogotickém kurzívním písmu, a to v jeho dvou hlavních variantách: české a německé. Druhé z těchto variant (německému kurentu) bude věnována přirozeně větší pozornost, protože jde o nejfrekventovanější formu rukou psaného písma, které se nám dochovalo v pramenech 16.–19. století.

Úvodní přednáška představí hlavní vývojové linie latinského písma po roce 1500, přičemž důraz bude kladen na kontinuitu s předchozí, středověkou érou. Ukážeme si, jakými stylovými proměnami písmo v této době prošlo a jak se zrodilo naše moderní písmo školní, včetně fontů užívaných dnes nejběžnějšími textovými editory. V semináři se blíže seznámíte s abecedami těch nejdůležitějších pramenných typů písma (především české a německé novogotické kurzívy) a zkusíte si rovněž přecíst několik autentických historických pramenů. A nejen to: v praxi si osvojíte hlavní dovednosti při aktivní tvorbě starých textů na nejfrekventovanějších typech písma – při psaní kurentem

7 Vějíř genealogických pramenů

Stanislav BARTA

Genealogie je v obecném povědomí nejrozšířenější pomocnou vědou historickou. Zpracování rodových příběhů nebo alespoň základního rodokmenu je blízké historikům i laikům. Prvním pramenem po ruce jsou matriky, a to i díky soustavné digitalizaci z posledních let. Existuje ale celá řada dalších typů pramenů, které nám mohou pomoci obohatit suchý genealogický strom o mnohé šťavnaté plody.

V rámci semináře se budeme postupně věnovat dalším typům genealogických pramenů a možnostem jejich využití. Konkrétně půjde o sčítací operáty, pozemkové knihy, soupisy poddaných, historické mapy, pamětní knihy a další. Naučíme se je hledat, číst a interpretovat a zároveň se zorientujeme v české archivní síti a jejích možnostech.

Mazeran
Hof Plur
Anno 1711.

<i>Infans</i>	<i>Parentes</i>	<i>Patrini</i>	<i>Religio</i>	<i>Locus</i>	<i>Numerus</i>
<i>Franciscus Fenster Cooperator Wagstadien</i>	<i>Franciscus Graf Opilio Marina</i>	<i>Franciscus de Hof Plur Catharina Andra Nobis Austria uxors</i>	<i>1.</i>	<i>Omnes Pilorio</i>	<i>21.</i>
<i>7. Januari Martinus Fenster Cooperator Wagstadien</i>	<i>Josephus Andreas Pa. alil gazarius & Marina</i>	<i>Joannes Stirnfa. alil gazarius & Marina Francisci Bohm Incola uxors</i>	<i>1.</i>	<i>omnes Pilorio.</i>	<i>84.</i>
<i>8. Januari Josephus Fenster Cooperator Wagstadien</i>	<i>Marina Mathaus Bohm gazarius & Anna.</i>	<i>Martinus Finner gazarius & Catha. rina Joannes Knap</i>	<i>1.</i>	<i>omnes Pilorio</i>	<i>26.</i>

8 Písemné prameny heraldiky

Tomáš KREJČÍK

Kurz je zaměřen na poznání obrazů erbů jako prostředku osobní a rodové reprezentace. Posluchači se seznámí s hlavními typy písemných pramenů heraldiky: památníky, erbovními knihami a erbovními (nobilitačními) listinami. Poznají také základní pracovní postupy výzkumu těchto pramenů a naučí se používat základní odbornou literaturu a elektronické zdroje. Vhodné i pro začátečníky, ale znalost němčiny a základů blasonování je žádoucí.

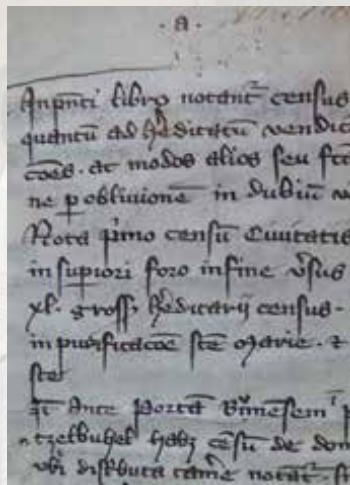
9 Počátky městských knih v Brně

Dalibor HAVEL

Rané 14. století je dobou, kdy dochází k zásadním změnám v oblasti úředních písemností, a to jak z hlediska jejich kvantitativního nárůstu, tak i z hlediska struktury dochovaných pramenů. Druhý aspekt souvisí s kvalitativními změnami, jež mají své kořeny zapuštěny hlouběji ve století třináctém, ale jejichž projevy můžeme v českých zemích sledovat právě až od první poloviny století následujícího. Jde především o skutečnost, že vedle stále ještě velmi frekventovaných listin začínají být častěji využívány různé typy úředních knih. Děje se tak přirozeně v těch prostředích, která mají tradičně kladný vztah k písemnému pořízení jako takovému a kde si kancelářská praxe vynutila jejich vznik a soustavné vedení.

Díky velmi dobře zachovanému středověkému archivu můžeme tento proces dobře sledovat ve městě Brně. Pro zdejší úřední rukopisy je zcela zásadní působení notáře Jana, který do svého úřadu nastupuje někdy v roce 1342 a působí v brněnské městské kanceláři až do své smrti na podzim roku 1358. Jan po sobě zanechal obdivuhodné dědictví: vytvořil promyšlenou soustavu vzájemně propojených městských knih, které pokrývaly prakticky celou škálu písemné agendy potřebné pro správu středověkého města. Vedle písemností ryze praktických (především dbá na soustavné vedení abecedně uspořádané pamětní knihy při městském soudu, dále iniciuje vznik rejstříků městské dávky: lozungy) je autorem důležité normativní pomůcky: tzv. Právní knihy města Brna; ta se v následujících letech stala zdrojem městského práva i mimo Brno.

Všechny klíčové prameny (městské listiny, pamětní knihu, rejstřík lozungy včetně knihy počtů města Brna až po Právní knihu města Brna) si představíme v typických ukázkách, přečtené pasáže si přeložíme z latiny do češtiny a zaměříme se i na to, jak spolu jednotlivé prameny pro středověké město navzájem souvisejí a jak spolu komunikují. V neposlední řadě se zamyslíme nad tím, jaké informace z nich můžeme získat pro poznání každodenního života ve městě Brně v první polovině 14. století.

10 „Oni pak ne podle tohoto Municipálu, ale podle práva Justiniánového slyšáni a rozeznáni bejti mohli.“ K významu římského práva v předbělohorském Brně

Lenka ŠMÍDOVÁ MALÁROVÁ

Právní kulturu středověkého a raně novověkého Brna vedle pramenů domácí provenience dotvářela tzv. učená práva (římské a kanonické). Dokládají to nejen v různé míře dochované opisy glos a komentářů k vybraným titulům Institucí, Digest, případně Codexu, ale rovněž marginální přípisky provázející některé brněnské městské knihy. Přestože Brněnští římskému právu zásadně připisovali podpůrný charakter a nestavěli je na roveň vlastnímu jádru zdejšího městského práva (privilegia, obyčeje, statuta, judikatura, právní knihy a příručky), předbělohorské prameny dokládají, že v některých sporech se strany přednostně odvolávaly na Justiniánovy Instituce. Tento požadavek je pak podpořen bohatou argumentací založenou na citacích z dobové legistické literatury, která roli římského práva v právním povědomí brněnských staví do zcela nového světla.

Uly menci dazj, a dale je napadnomy dazj...
je podle Franca a Municipali mispa...
jezky nomena: Puvyzyj...
Cvij...
vab ne podle tohoto Municipala, ale podle Franca...
a rozoznanj byty mozy. A to by je...
gogij...
roznat mlozje, jez bionj...

11 Jak se neztratit v lese raně novověkých spisů

Zbyněk SVITÁK

Drtivou většinu písemných materiálů v našich archivech představuje aktový materiál, tedy spisy. V nich je ukryto velké množství zajímavých a především neznámých historických informací, které mají potenciál upřesňovat, obohacovat nebo korigovat stávající výklad událostí či přinášet do historického narativu nová témata. Přesto jsou tyto archiválie badateli opomíjeny. Obrovské množství spisového materiálu odrazuje svou četností a evokuje možnost jeho neuchopitelnosti a neovladnutelnosti. Cílem našeho setkání bude pochopení orientace v archiváliích spisového charakteru a práce s nimi. Budeme diskutovat o tom, co je to vlastně spis, jak je tento termín reflektován v archivním materiálu, z čeho se skládá, v jakém je vztahu k signatuře apod. Postupy vedoucí k osvojení si jistoty, že se ve spisovém materiálu neztratíme, si vyzkoušíme na několika příkladech písemností 17. a 18. století. Budou většinou psány kurentem, nevyhneme se práci s dobovým německým textem.

12 Špionáž a kontrašpionáž v raně renesanční Itálii

Ondřej SCHMIDT

Vysoce aktuální otázka, jak odhalit nebo naopak ochránit tajemství, zaměstnávala již italské státy rané renesance. Jednalo se o dobu pravidelně rytmizovanou spiknutími a konspiracemi, kdy zacházení s informacemi hrálo zásadní roli. Výhodu (ale zároveň i nemalou výzvu) pro moderního historika, jenž by chtěl toto téma zkoumat, představuje bohatství pramenů, které umožňují nahlédnout do zákulisí tehdejší politické praxe. V rámci semináře nejprve zasadíme fenomén špionáže a kontrašpionáže do širšího historického kontextu, následně si představíme předmoderní špióny a jejich protihráče a konečně se zaměříme na možnosti a limity utajení státních tajemství. Průvodce na této cestě, jež nás zavede do Benátek, Florencie či Mantovy, budou tvořit různé typy pramenů jako kroniky, statuta a korespondence, které si přečteme v původním latinském znění.

13 Zlato nade vše (průřez dějinami zlaté měny od antiky až po novověk)

Dagmar GROSSMANNOVÁ

Zlato je všeobecně oslavováno jako něco mocného a stálého, ztělesňuje v sobě věčnost a stojí v protikladu k měnitelnosti a nestálosti ostatních věcí na světě ...Proto se nelze divit, že začalo být užíváno také jako platidlo, sloužilo a stále slouží pro ražbu mincí, které představují normovanou hodnotu. První elektronové mince (elektron = přírodní směs zlata a stříbra) pocházejí z oblasti Malé Asie (Lýdie) a datujeme je již do 7. století př.n.l. Čisté zlato je k ražbě mincí užíváno od krále Kroisa (561–546 př.n.l.) a je užíváno dodnes.

V první části si představíme vývoj zlaté měny a zlatých mincí od antiky až po novověké mince. Ukážeme si krásu zlatých ražeb již od starověku (řeckých, římských i keltských mincí, na kterých se krásně vyjímají tehdejší božstva) i neméně poutavých prvních zlatých středověkých mincí. Nahlédneme i do mincovního umění novověkých zlatých ražeb v různých evropských zemích.

Ve druhé části se zaměříme na vývoj zlaté měny v českých zemích, představíme si první zlaté české mince (florény) ražené za Jana Lucemburského a dále dukáty se svými násobky a díly, které se u nás razí po celá staletí již od období vlády Karla IV. Kromě samotného umění rytců (tzv. řezačů želez) se pokusíme zhodnotit soudobou i současnou hodnotu těchto mincí a jejich praktické používání v peněžním oběhu v jednotlivých obdobích.

14 Vytváření falešných vzpomínek v pozdně středověkých Čechách

Lucie DOLEŽALOVÁ

Fenomén falešných vzpomínek je mnohem častější, než by se mohlo zdát, a to nejen na individuální úrovni, ale i v rámci celých komunit. Přednáška představí několik příkladů středověkých falešných vzpomínek, například utkvělá (byť mylná) přesvědčení, že Jan Hus byl upálen kvůli přijímání podobojí a během jeho umučení nastalo zatmění slunce. Společně se pokusíme nejen rozluštit relevantní rukopisy, ale také posoudit, zda jsou středověké případy v souladu se závěry současné kognitivní vědy ohledně falešné paměti.

15 Jindřich z Isernie, dezinformátor v královské kanceláři?

Jan SLÍVA

Mistr Jindřich patřil mezi nejvýznamnější postavy královské kanceláře Přemysla Otakara II. a Václava II. Jako písař vyhotovil přes padesát listin, jeho notářská činnost však zahrnuje bezmála sto písemností. Dodnes však není jasné, zda je tento notář totožný s italským exulantem Jindřichem z Isernie, mistrem *ars dictaminis*, či Jindřichem Vlachem, jejichž jména se objevují ve formulářových sbírkách sestavených na přelomu 80. a 90. let 13. století. Seminář bude zaměřen na četbu a interpretaci vybraných pasáží listin vyhotovených notářem Jindřichem a listinných i epistolárních formulářů Jindřicha z Isernie, respektive Jindřicha Vlacha. Pozornost bude věnována podobnostem ve stylu těchto písemností a problematice (ne)věrohodnosti obsahu formulářů a diktamin.

16 Falešné mince v 15. století – jak je vyrobit a odhalit...

Dagmar GROSSMANNOVÁ – Lukáš RICHTERA

Falšování mincí vždy patřilo k nejhorším proviněním proti panovníkovi, přesto se s ním setkáváme v menší či větší míře ve všech obdobích peněžní historie. V 15. století v českých zemích tomu nahrávala i nestabilní politická situace a falšování mincí se tak rozšířilo v nebývalé míře. Kromě písemných zpráv se z této doby zachovala i celá řada hmotných pramenů a byla odhalena řada penězokazeckých dílen v jeskyních a na hradech.

Na úvod tématu probereme mincovní a měnový přehled v českých zemích v 15. století a dále se již zaměříme konkrétně na problematiku falešných mincí. Sledovat budeme především to, kdo byli falzátoři mincí a jaké tresty je za tuto činnost čekaly. Zaměříme se na konkrétní místa spojená s falzátorskou činností, ukážeme si, jak falešné peníze vypadaly, čím se lišily od hodnotných peněz a jakými technologickými postupy byly falešné peníze vyráběny. V průběhu semináře budou diskutovány i reálné možnosti uplatnění falz v peněžním oběhu a tehdejší možnosti jejich odhalení. Představeny budou konkrétní způsoby, jakými je možné tato dobová falza odhalit dnes – a to jak pomocí více či méně sofistikovaných analytických technik, tak i na základě prostého vizuálního posouzení a s využitím základních znalostí. Porovnána bude vypovídací schopnost jednotlivých běžněji dostupných a obvykle využívaných analytických technik, jejich nedestruktivnost, spolehlivost, náročnost na provedení a také jejich limity. Nutně bude proto pozornost věnována i dalšímu klíčovému a v praxi často značně podceňovanému kroku – korektní interpretaci získaných dat.

17 Falza a propaganda ve službách středověkého řádu

Klára HÜBNER

Falza, která ve středověkou podporovala světský nebo církevní řád, mají někdy tři životy: V době vzniku zajišťují častokrát nelegalizovaný stav privilegií nebo vládu nad zeměmi a lidmi, které mocnář obvykle už déle fakticky vykonává. Dále tím odkazují na velké císaře nebo krále, jejichž jména nebo buly dodávají falzům dodatečnou prestiž. Poslední má zásadní význam pro jejich druhý život; na konci středověku se falzifikované listiny nepoužívají pouze ke zpětnému uplatnění územních nebo právních nároků, ale též aby legitimizovaly nebo ospravedlňovaly mýtické kořeny „země“ nebo zlepšily postavení dynastie v době vnitřních rozporů, válek nebo krizí. Kronikáři jim v daném období často přisuzují význam, který tyto dokumenty v době vzniku neměly. Ten je ale rozhodující pro jejich třetí život, který se týká jejich významu v historiografii 19. století. Zde se jim dostává další vrstvy výkladu, která jim má zaručit správné postavení v rámci národních procesů budování moderního státu. Teprve tento poslední krok z nich dělá občas pilíře státní propagandy, které byly zejména ve 20. století zneužívány k nejrůznějším účelům.

Tento proces využití a opětovného použití středověkých falz bude v rámci kurzu ilustrován na několika příkladech ze Švýcarska. Vznikla zde nejen „falešná“ městská práva (Bern: Goldene Bulle – Zlatá bula, cca 1270), ale také mýtické legendy o založení „Švýcarského státu“ (Albrecht von Bonstetten, Darstellung der Schweiz, 1479). Švýcarsko je navíc jedinou zemí na světě, která se odvolává na kompilovanou středověkou zakládací listinu (údajně z roku 1291), která se ve 20. století stala symbolem anachronické představy o svobodě. Cílem kurzu bude náhled do „zfalšovaných“ písemností a rozbor procesů, které podpořily jejich propagandistickou instrumentalizaci.

18 Quid est veritas? Hranice mezi pravými a falešnými listinami na příkladu kancelářských falz Kašpara Šlika

Petr ELBEL

S osobností Kašpara Šlika z Chebu (ca. 1400–1449), dvorského kancléře Zikmunda Lucemburského, Albrechta II. i Fridricha III., prvního laika v čele říšské kanceláře a jednoho z nejznámějších povýšenců pozdního středověku, je spojen známý komplex středověkých kancelářských falz. Tímto termínem označujeme úřední písemnosti, které produkovala kancelář určitého panovníka či církevního hodnostáře bez vědomí nebo proti vůli svého pána. Protože vznikla v kanceláři svého údajného vydavatele, je mimořádně složité tato falza odhalit; po formální stránce totiž vykazují všechny rysy pravých písemností. Skutečnost, že daná listina vznikla za zády svého vydavatele, je pak obvykle nutné prokazovat složitým výzkumem nejrůznějších písemných pramenů, a i tak se často nelze dobrat jednoznačného výsledku.

Většina písemností, které jsou větší částí historiků považovány za Šlikova kancelářská falza, se týká kancléře samotného a jeho rodiny. Zčásti jde o listiny, v nichž mu jednotliví panovníci darují určité statky, zčásti jde o povyšování do stavu, polepšování erbu, anebo udílení různých titulů a hodností. Pokud jsou tyto listiny v jasném rozporu s jinými císařskými dokumenty, anebo jednoznačně poškozují práva třetích osob, lze je obvykle označit za kancelářská falza. Jak se však máme stavět k listinám, které nejsou v jasném rozporu s jinými dokumenty, práva dalších osob nepoškozují a pouze vynívají – vzhledem k jinak známým okolnostem – podezřele? Kde můžeme ve Šlikově případě položit hranici mezi pravým a falešným? Hranici mezi reálnou kariérou kancléře u dvora, jeho skutečným majetkovým a sociálním vzestupem – a jeho virtuální kariérou vytvořenou komplexem falz?

Seminář poukáže na nezbytnost kombinace metod diplomatiky, paleografie a sfragistiky se studiem sociálně, právně i kulturně historického kontextu středověkých písemností. Jen takto široký pohled, který by měl být v dnešním bádání o listinách samozřejmostí, snad umožní pokrok v poznání kancelářských falz. Na semináři bude přečteno několik ukázek z latinských i německých kancelářských falz Kašpara Šlika (účastníci dostanou k dispozici také jejich překlad). Na těchto příkladech si ukážeme obsahovou variabilitu Šlikových falz, ale také metody vhodné pro jejich studium a interpretaci.

19 Spor o Kristiánovu legendu a vývoj historického řemesla

David KALHOUS

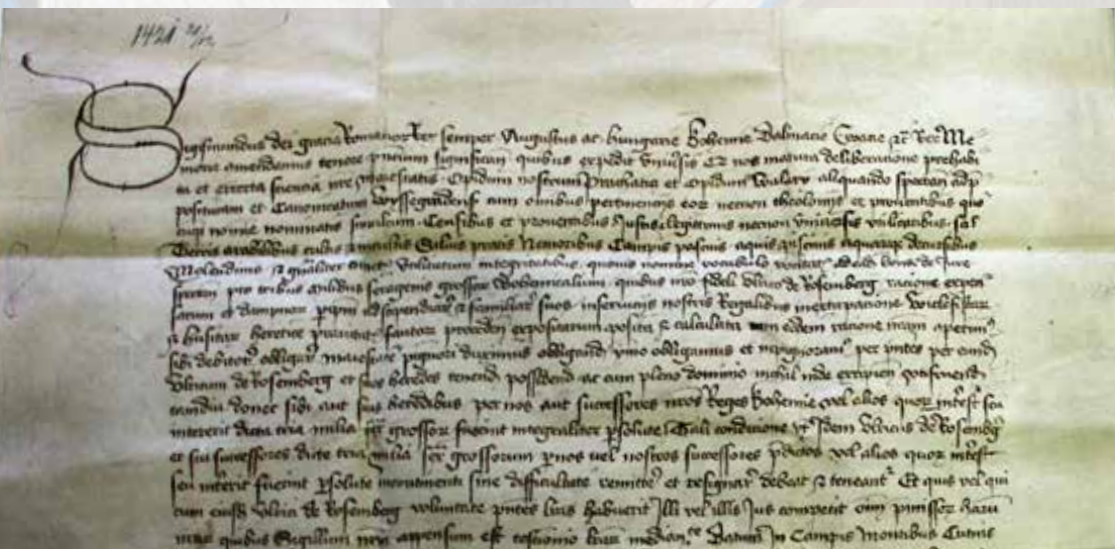
Kristiánova legenda představuje bezesporu nejdiskutovanější text českých dějin středověku. Důvodem je nepochybně její atraktivní téma spolu s obecným nedostatkem pramenů dokumentujících dějiny českých zemí v 10. století. Sledovat spory o její datování a vztah k jiným legendám tak skýtá možnost seznámit se s dějinami medievistiky a s vývojem jejich metod, které se „brousili“ také na jejím rozboru. Cílem semináře bude seznámení se s možnostmi analýzy nejstarších českých legend, s předními protagonisty sporu o její pravost a s metodami, jež využili.

20 Oldřich z Rožmberka jako falzátor a žalobce. Podezřelé listiny a listy Zikmunda Lucemburského Přemysl BAR

Oldřich z Rožmberka (1403–1462) je jednou z významných postav habsburské éry, jejíž politické a hospodářské aktivity položily základy budoucí slávy a moci rodu Rožmberků. Přestože je oslavován za své úspěchy, není možné přehlédnout kontroverzní aspekty jeho osobnosti, které ho činí pozoruhodnou historickou postavou. Je mu připisováno několik padělaných listin a pečetí, včetně falzifikátů listin a pečetí krále a císaře Zikmunda Lucemburského († 1437), ačkoliv také Václava IV. († 1419) a dalších panovníků. Motivace a preciznost těchto falzifikátů jsou obzvláště zajímavé při porovnání s originálními listinami. Kromě listin se mezi padělky objevují i listy (korespondence), jejichž padělání představuje určitou záhadu. Oldřichova padělatelská činnost získává pikantní rozměr v souvislosti s konfliktní situací, která vypukla mezi ním a jihočeským šlechticem Janem Smilem z Křemže († 1447) kvůli majetkovým nárokům. Tento spor vyvrcholil obviněním Jana Smila z padělání (!) královské listiny a jeho následným uvězněním. Na semináři se zaměříme na dvě klíčové události, při nichž padělky hrály zásadní roli: převzetí královského hradu Zvíkov do rukou Rožmberků a soudní proces mezi Oldřichem a Janem Smilem z Křemže. Budeme zkoumat paleografické, sfragistické a další pramenovědné aspekty, ale také politické motivace Oldřicha z Rožmberka při vytváření falz.

21 Late medieval bindings from the Brno-Vienna region: Recognize – describe – date

Maria THEISSEN

The understanding and interpretation of archival documents, codices and incunabula depends not only on their content, but also on their material history. One historical source that has so far received only little attention in manuscript studies are the book bindings. These were not only necessary to protect the codices – they could also become the subject of artistic design. Using examples from the Brno and Vienna areas, we will become familiar with the basic concepts of bookbinding and binding description and, after a brief overview of the stylistic development of cover decoration, we will attempt to date bindings ourselves. The introduction will be complemented by an excursion to the Brno City Archives. The lecture will be held in English.

22 Vision and visualisation of good rule and proper order. The message of the illuminated codices of King Wenceslas IV

Maria THEISSEN

The story of King Wenceslas IV is often told from the point of view of its unhappy end, i.e. the 'non-functioning' of his reign or the deposition of the ruler. - Criticism of Wenceslas's reign runs from the turn of the century 1400 to the 20th/21st century, usually without much objectivity. Martin Kintzinger summarised this in 2003 in a biographical overview: Wenceslas's reign is understood as a 'phase of failure', which 'shows particularly clearly the overstretching of [Roman-German] royal power in the late Middle Ages'. The seminar will present the codices illuminated for King Wenceslas IV. On the basis of their pictorial programme, we will discuss the ideals and political concerns of the reigning tyrant or lazy king and take a closer look at his lavish copy of the „Golden Bulla“.

23 Genuine and forged documents of the early medieval Lombard dukes and princes of Benevento

Bernhard ZELLER

This course aims to provide a brief introduction to the document production of the Lombard dukes and princes of Benevento in the 8th and 9th centuries. Only a few of them have survived in the original. In the course we will take a look at these originals. We will look at their external features, but also try to read their rather cursive writing. In a second step, the course will deal with forgeries of such documents, which were mainly produced in the later 10th and 11th centuries. It will attempt to present the historical background and context in which these forgeries were made – and how such forgeries can possibly be identified today.

24 False warriors, false battles and false sources: A look behind the scenes of Swiss chroniclers

Heinrich SPEICH

The battles of the Swiss Confederates warrior bands of the late Middle Ages are legendary. The peasant warriors defeated the wickedest of the wicked with heroic courage and were always outnumbered. It was only thanks to their fighting strength and discipline that the Swiss Confederation was able to hold out against its overpowering enemies. This image of the Old Swiss Confederates emerged in the late Middle Ages already and has persisted to this day in popular history. We take a look at the events, the written records and their historiographical treatment by the urban chroniclers of the 14th to 16th centuries, based on the battles of Morgarten (1315), Sempach (1386) and St Jakob an der Birs (1444). There are many myths surrounding these battles, which we will investigate in charters and chronical records. Our questions in the course: What facts about the battles are known today? Which layers of tradition have accumulated at what time? What effect did the texts have over time? The answers will help us to categorise intentional writing in the field of military and political history in the late Middle Ages in order to be able to clearly separate and classify facts and narrative.

25 A Late Medieval Royal Charter in the Making – Regesta Imperii XI no 2072 on the Jews of Regensburg in Context

Alexandra KAAR

On 18 February 1417 the Roman King Sigismund issued a letter of indemnity for Duke John of Bavaria-Holland-Straubing. In this charter, Sigismund guaranteed that the duke's previous assent to royal taxation of the Jews of Regensburg would neither infringe upon the latter's lien on the same community nor upon the traditional privileges enjoyed by the Regensburg Jews.

This document is listed as no. 2072 in Wilhelm Altmann's classic edition of Sigismund's charters (Regesta Imperii XI). It is by no means extraordinary. During the fifteenth century, Sigismund and his successors as Kings of the Romans issued thousands of comparable letters of indemnity. Recent findings in the Bavarian State Archives in Munich, however, provide rather extraordinary insights into the context and the very making of this particular charter. The seminar will use these recently discovered documents to study how the numerous taxes imposed on the Jews by the late medieval Kings of the Romans were levied on the ground. Furthermore, they will serve as a rare window into the practical functioning of the late medieval imperial chancellery, allowing us to observe the specific person who drafted the wording of RI XI, no. 2072.

26 The so-called ‘forger’s workshop of Reichenau Abbey’

Heinrich SPEICH

Reichenau Abbey was founded around 724 on an island in Lake Constance and quickly developed into one of the largest and richest monasteries in the Carolingian and Ottonian periods, known above all for its richly illuminated manuscripts and fabulous wealth of relics. The monastery also had an efficient scriptorium where manuscripts could be produced and forged. Using a selection of royal privileges from Charles Martel (724), Charlemagne (813), Charles III (887), Arnulf of Carinthia (892) and Henry VII (1312), we trace the path from the monastery’s claim to the reproduction of documents to the genuine royal confirmation of forged documents that can be proven today. The primary aim is to record the cultural achievements of the scriptorium in the context of monastic landscape and rule in the Duchy of Swabia and the Empire in the High Middle Ages.

27 Forgeries and non-standard charter types in 15th century diplomatics

Daniel LUGER

A special feature of diplomatics in the late Middle Ages is the increasing diversity and differentiation within the charters issued. This poses a particular difficulty for one of the traditional core questions of diplomatics – that of the authenticity of charters (*discrimen veri ac falsi*). In this seminar, the question of the authenticity of charters will be analysed using the example of the chancery of the Holy Roman Empire in the 15th century and others. We will first look at the diplomatic concept of chancery conformity (*Kanzleigemäßheit*) using concrete examples and then reading various deviating examples, analysing them with regard to the external and internal features of these documents. The main question will be: are these charters simple variations from the usual practice of the chancery or forgeries? The question of which specific elements of a charter were considered legally relevant and how they should be arranged is also addressed using late medieval normative and judicial sources. Finally, we want to come to a conclusion as to the extent to which the classical methods of diplomatics represent a suitable tool set for late medieval diplomatics.

PŘEDNÁŠEJÍCÍ

Přemysl Bar (Masarykova univerzita)

Stanislav Bárta (Masarykova univerzita)

Lucie Doležalová (Univerzita Karlova)

Jiří Dufka (Moravská zemská knihovna)

Petr Elbel (Masarykova univerzita)

Lukáš Führer (Masarykova univerzita)

Dagmar Grossmannová (Moravské zemské muzeum)

Dalibor Havel (Masarykova univerzita)

Petr Houzar (Archiv města Brna)

Klára Hübner (Masarykova univerzita)

Alexandra Kaar (Universität Wien)

David Kalhous (Masarykova univerzita)

Tomáš Krejčík (Masarykova univerzita)

Daniel Luger (Universität Graz)

Lukáš Richtera

Ondřej Schmidt (Masarykova univerzita)

Jan Slíva (Ostravská univerzita)

Heinrich Speich (IBID Winterthur)

Jana Srnková (Masarykova univerzita)

Zbyněk Sviták (Masarykova univerzita)

Lenka Šmídová Malárová (Masarykova univerzita)

Maria Theisen (Österreichische Akademie der Wissenschaften Wien)

Bernhard Zeller (Österreichische Akademie der Wissenschaften Wien)

archivnictvi.phil.muni.cz